

CONVENȚIA ROMÂNNO-TURCĂ (1934) – COMPONENTĂ ESENȚIALĂ A ÎNȚELEGERII BALCANICE –

Daniela Florentina BORCAN

*Arhivele Militare Naționale Române
10.55535/GMR.2023.4.31*

În contextul încheierii Pactului de Înțelegere Balcanică (1934), a fost necesară semnarea unei convenții bilaterale secrete româno-turce. Convenția avea la bază scopul strategico-militar al României, respectiv izolarea posibilelor atacuri bulgare, condițiile materiale, calitatea de forțe, concentrarea lor, direcția intervențiilor, dar și rezolvarea problemei strategice privind traficul maritim. Discuțiile referitoare la convenție, duse de delegația României cu cea a Turciei, au avut ca principal scop interpretarea articolelor secrete, schimbul de informații asupra Bulgariei și propunerile de soluționare a eventualelor probleme.

Cuvinte-cheie: Înțelegerea Balcanică, strategie militară, România, Turcia, Convenția secretă.

INTRODUCERE

Înțelegerea Balcanică, alianța regională, a reprezentat un pilon în conturarea și consolidarea politicii externe duse de România în prima jumătate a secolului al XX-lea. După Primul Război Mondial, Peninsula Balcanică a continuat să reprezinte un interes pe scena politico-militară a marilor puteri. Pentru România, interesele de securitate din regiunea sud-est europeană erau crescute, fapt cauzat de controlul exercitat asupra porțiunii litoralului Mării Negre și al gurilor Dunării. În contextul menținerii securității sud-estului Europei, la 9 februarie 1934, miniștrii de externe ai Greciei, României, Turciei și Iugoslaviei au semnat, la Atena, *Pactul Înțelegerii Balcanice*. În cadrul Înțelegerii, s-au negociat și semnat o serie de convenții, în vederea susținerii scopurilor urmărite de Pactul Balcanic. Primele convenții încheiate separat între puteri au fost bilaterale și urmăreau scopul alianței balcanice, conform protocolului-anexă al Pactului, care prevedea ca, în termen de șase luni, să se înceapă negocierile pentru materializarea înțelegerii în domeniul militar.

În condițiile reglementărilor militare din cadrul alianței balcanice, s-au conturat mai multe convenții care să sprijine și să îndrume Înțelegerea Balcanică pe calea securității și a luptei împotriva unor tendințe agresive prezentate de anumite puteri, în vederea menținerii păcii. Discuțiile desfășurate între organele diplomatice ale celor patru state aliante au avut ca principal obiectiv clarificarea ajutorului militar și suportul material ce urma să fie oferit pentru garantarea neutralității în cazul în care unul dintre aliați ar fi căzut victima unei agresiuni. Acestea s-au concretizat la 15 mai 1934, printr-un Proces-Verbal, care confirma poziția fiecărei părți în cazul unei agresiuni neprovocate.

„CONVENȚIA SECRETĂ” – GARANT AL SECURITĂȚII FRONTIEREI DE EST

Guvernul României a acordat o atenție sporită posibilității încheierii unor convenții militare care să îi susțină și să îi asigure poziția (Oșca, Nicolescu, 1994, pp. 56-57). „*Convenția secretă*”, finalizată între România și Turcia la 5 iunie 1934 și ratificată în același an, a fost necesară în condițiile cooperării militare româno-turce, pentru a aduce la același numitor state central-continentale sau mediteraneene.

Pentru România, a reprezentat asigurarea securității frontierei de est, în condițiile în care relațiile dintre Uniunea Sovietică și Turcia vor rezolva parțial problema (Retegan, 1997, p. 138).

Convenția, în esență, prevedea ajutorul militar reciproc în cazul în care una dintre părțile componente ar fi devenit victima unei agresiuni militare (Ib., p. 139). Totodată, stabilea condițiile materiale, calitatea de forțe, concentrarea lor, data și direcția intervențiilor, colaborarea aeronautică și navală. Convenția, semnată la 5 iunie 1934, a intrat în vigoare, conform articolului III, chiar în ziua semnării, fiind ratificată prin Protocolul de ratificare, semnat la Ankara la 30 octombrie (AMNR, Fond Microfilme 948, Secția 3 Operații, dosar 1449, cd. 552-624).

Convenția conținea trei articole, două referitoare la argumentele reciproce și articolul final, cu condițiile de ratificare. Primul articol stabilea ca, în cazul în care una dintre cele două puteri contractante va face obiectul unei agresiuni din partea unui stat balcanic, cealaltă putere se va considera, de asemenea, atacată. Articolul viza, ca stat balcanic, Bulgaria, Grecia fiind exclusă, deoarece nu avea frontieră comună cu România, deși un conflict greco-turc era posibil.

Cel de-al doilea articol prevedea cazul unui atac din partea unui stat nebalcanic, respectiv Uniunea Sovietică, împotriva căreia, ministrul de externe al Turciei, Tevfik Rustu Aras, spunea că nu se vor desfășura acțiuni militare. Convenția româno-turcă reprezenta pentru România un mare progres în ceea ce privește scoaterea din cauză a Bulgariei, însă cu necesitatea completării cu o convenție similară iugoslavo-turcă sau cu o clauză specială adăugată în convenția de față. Marele Stat Major român a apreciat pozitiv încheierea convenției, pentru că oferea o șansă în rezolvarea problemelor de natură strategică cu care România se confrunta. Totodată, aceasta asigura și trecerea prin Strâmtoarele Bosfor și Dardanele.

Era necesar ca Turcia să își asume anagajamentele convenției secrete, iar în luna mai a anului 1935, s-a stabilit trimiterea delegației românilor la Ankara, pentru ca marile state majore ale celor două părți să discute și să pregătească detaliile convenției. Delegația era formată din colonelul Gheorghe Rozin, șeful Secției Operații, și maiorul Constantin Lupescu, Secția a 2 a din Marele Stat Major. S-a luat legătura cu atașatul militar din Ankara, locotenent-colonelul Gheorghe Ion, și s-a stabilit ca durata călătoriei să fie de cinci zile și să se facă într-o manieră discretă, fără ceremonii (Ib.). La 3 iunie, delegația română a ajuns la Ankara, cu mare discreție, unde cei doi delegați s-au întâlnit cu mareșalul Fevzi, șeful Marelui Stat Major turc. Activitatea a durat până la 10 iunie, desfășurându-se într-o atmosferă de sinceritate, cordialitate, purtându-se o discuție tehnică deschisă, așa cum apreciasse Eugen Filotti, ministrul român de externe la Ankara: o atmosferă de lucru (Ib.).

În cadrul discuțiilor purtate de reprezentanții Marelui Stat Major român la Ankara s-a pus problema posibilelor situații de război, ținându-se cont de relațiile existente la acea vreme între puteri. Interesul convenției româno-turce a constat în acțiunea lor comună asupra Bulgariei, care, deși era un inamic secundar, reprezenta totuși pentru România o formă de stăpânire a libertății de acțiune pe frontul comun. Existau trei situații în care Bulgaria reprezenta o amenințare serioasă: 1) cea în care nici Turcia, nici România nu erau amenințate de altă putere, 2) cea în care una dintre cele două țări se găsea în alt război, pe un alt front, în timp ce a doua țară nu este nici atacată, nici amenințată, și 3) situația în care ambele părți ale convenției sunt deja atacate și implicate în alt război cu o altă putere. O acțiune concentrică româno-iugoslavă contra Bulgariei prezenta greutate serioasă și dezavantaje multiple, deoarece impunea un număr considerabil de forțe, fără a se putea asigura superioritatea acestora.

Programul de lucru al delegațiilor s-a axat pe schimbul de informații asupra Bulgariei, pe care ambele părți o considerau sursa posibilului conflict. De asemenea, s-a discutat importanța stăpânirii strâmtoarelor pentru cele două părți, care, în cazul desfășurării procesului de fortificare al acestora de către Turcia, ar fi însemnat o serie de beneficii, precum asigurarea tranzitului liber al flotei turcești prin Dardanele și Bosfor pentru apărarea comunicațiilor române și sporirea considerabilă și necondiționată a forțelor cu care armata turcă ar fi intervenit contra Bulgariei (Ib., cd. 625-626).

În cadrul unui raport privitor la desfășurarea discuțiilor dintre cele două părți și concluziile acestora, s-a prezentat atât concepția Marelui Stat Major turc asupra cooperării, cât și cea a Marelui Stat Major român. Concepția delegației turce se baza pe stăpânirea strâmtoarelor, legăturile cu Asia Mică, legăturile cu Rusia, propunând ca fiecare stat să intervină cu aproximativ 10 divizii de infanterie pentru a putea scoate din cauză armata bulgară. Chestiunea cantității de forțe cu care să intervină fiecare aliat a format obiectul unei discuții foarte largi. În perspectiva României, fără a diminua importanța strategică a Bulgariei, comparația dintre Bulgaria și Ungaria din punct de vedere strategico-militar stabilea că cea din urmă era un inamic mult mai periculos. Totodată, considera armata ungară cu o putere mai mare de concentrare și cu mari posibilități de manevră, în timp ce armata bulgară se concentra încet și cu posibilități de manevră reduse. Ungaria dispunea de un armament modern și de o frontieră cu Austria de unde putea primi orice fel de armament, în timp ce Bulgaria era izolată de aliații ei (Ib.). Ca urmare, delegația română a cerut ca forțele turce să se concentreze pentru a combate o agresiune bulgară, astfel încât armata română

și iugoslavă să își asigure libertatea de acțiune în Vest. Punctul de vedere al Turciei nu se apropia de cel al României, considerând vitală acțiunea armatei române pe frontul de la estul Dunării (Oșca, 2003, pp. 285-286).

Delegația română a încercat o mediere a disputei factorului politic, cu toate că acesta nu au dus niciodată la o tensionare a relațiilor militare româno-turce, alianța cu turcii fiind apreciată, într-o dare de seamă, de către colonelul Rozin, drept „solidă, guvernul și Marele Stat Major par decizi la o colaborare sinceră” (AMNR, Fond Microfilme 948, Secția 3 Operații, dosar 1449, cd. 627). Menținerea tratatelor avea la bază și tratatele de amiciție și conciliere încheiate între România și Turcia între anii 1928-1933¹, fiind interesați deopotrivă de menținerea păcii generale și îndeplinirea scopului strategic al fiecărei părți. Propunerile Marelui Stat Major român au fost respinse de turci, convenindu-se ca fiecare parte să redacteze propunerile pe care să le prezinte la o viitoare conferință, decizie luată inclusiv în încheierea consfățuirii iugoslavo-turce (august 1935). Iugoslavia, aflată pe o poziție asemănătoare României, a insistat ca discuțiile să se poarte în cadrul unei conferințe militare tripartite, ce avea să se desfășoare în noiembrie 1935 la Belgrad.

CONCLUZII

România a fost perseverentă în ceea ce a privit scopul strategico-militar, prezentând obiectivul aderării la Înțelegerea Balcanică, dar și importanța înțelegerilor bilaterale. Colaborarea militară bilaterală s-a dovedit a fi esențială în cazul unor defecțiuni politico-strategice, fiind o alternativă în sistemul de alianță multilaterală. În general, relațiile româno-turce pot fi caracterizate pozitiv, prezentând, de-a lungul timpului, un scop comun, și anume menținerea integrității teritoriilor și a suveranității statale.

Crearea unui „bloc al țărilor mici și mijlocii”, în vederea formării unui sistem de alianțe, pune problema forței pe care o au acestea în fața atacurilor marilor puteri, atunci când vine vorba de menținerea securității și păcii internaționale. Din cauza politicii revizioniste prezente, Marele Stat Major turc putea fi îndreptățit pentru atitudinea rezervată pe care o susținea, mai ales în condițiile în care principalul obiectiv era păstrarea strâmtorilor. Bulgaria reprezenta un inamic periculos pentru Turcia, fiind în imediata vecinătate a strâmtorilor, Italia trecând pe planul secund și devenind o problemă reală doar în urma unei alianțe cu Bulgaria.

¹ Legăturile de amiciție dintre cele două state s-au concretizat în Tratatul de amiciție, de neagresiune, de arbitraj și de conciliațiune între România și Turcia, pentru relațiile viitoare, în vederea menținerii păcii într-un spirit comun de încredere pentru soluționarea posibilelor conflicte și diferențe, apud Gh. Zaharia, *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic, 1919-1939*, Editura Militară, București, 1981, p. 373.

În contextul Înțelegerii Balcanice, Convenția definea poziția membrilor și rolul acestora în materializarea colaborării politice și militare. Pentru alianța balcanică, acordurile turco-ruse puteau deveni un instrument important în stoparea expansiunii revizioniste și, totodată, garantarea securității frontierelor balcanice. Pe fondul ideilor transmise de Nicolae Titulescu, „*România și Turcia sunt menite să practice o prietenie sinceră și activă*”, convenția susținând problemele comune comerciale, economice și militare.

RESURSE BIBLIOGRAFICE:

1. Arhivele Militare Naționale Române/AMNR, Fond Microfilme 948, Secția 3 Operații, dosar 1449; cd. 552-624; 627.
2. Botoran, C., Zaharia, Gh. (1981). *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic (1919-1939)*. București: Editura Militară.
3. Calafeteanu, I. (1997). *Politică și interes național în România interbelică*. București: Editura Enciclopedică.
4. Ciachir, N. (1996). *Marile puteri și România (1856-1947)*. București Editura Albatros.
5. Oșca, Al. (2003). *Managementul crizelor regionale. Modelul balcanic interbelic*. București: Editura Academiei de Înalte Studii Militare.
6. Oșca, Al., Nicolescu, Gh. (1994). *Tratate, convenții militare și protocoale secrete (1934-1939)*. Pitești: Editura Vlasie.
7. Retegan, M. (1997). *În balanța forțelor. Alianțe militare românești interbelice*. București: Editura Semne.
8. Talpeș, I. (1988). *Diplomație și apărare. Coordonate ale politicii externe românești (1933-1939)*. București Editura Științifică și Enciclopedică.
9. Zaharia, Gh. (1981). *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic, 1919-1939*. București: Editura Militară.